

Maria Jordan

INTEGRACJA WSPARCIA SPOŁECZNO-PEDAGOGICZNEGO DZIECKA I RODZINY W ŚRODOWISKU WIEJSKIM

Pomyślne wychowanie i rozwój dzieci i młodzieży nie są możliwe bez zintegrowanych działań wspierających ze strony układów społecznych i środowisk lokalnych. Budując i rozwijając sieć wsparcia społeczno-wychowawczego, tworzy się spójne i komplementarne układy wychowawcze, w których najważniejsze miejsce zajmuje rodzina i wspomagające ją: szkoła, placówki kulturalno-oświatowe, opieka zdrowotna, socjalna i pedagogiczna, instytucje wyznaniowe, stowarzyszenia, organizacje, otoczenie przyrodnicze oraz więzi społeczne.

Udział podmiotów infrastruktury społecznej oraz zakres działań pedagogicznych i socjalnych wspomagających rodzinę w jej funkcjach wychowawczych nie jest jednakowy. Wydaje się, że główną rolę inspirującą i inicjującą wsparcie społeczne dla dziecka i rodziny odgrywa szkoła. Zwłaszcza w środowisku wiejskim szkoła jest ważnym elementem i ośrodkiem integrującym szeroko pojęte działania z zakresu wsparcia społeczno-pedagogicznego.

Przedmiotem tego krótkiego opracowania nie jest pomiar wsparcia społecznego, lecz próba zwrócenia uwagi na znaczenie organizowania i przekształcania środowiska społecznego oraz organizowania zasobów i źródeł, typów, wymiany i mobilizacji wsparcia strukturalnego i funkcjonalnego w otoczeniu społecznym ucznia i jego rodziny. Szczególną uwagę zwrócono na działanie nauczycieli i rolę szkoły w inicjowaniu i inspirowaniu wsparcia, pomocy i kompensacji edukacyjnej i socjalnej oraz wsparcia społeczno-wychowawczego dla uczniów i ich rodzin.

Przeprowadzone rozpoznanie za pomocą badań sondażowych w jednej z podkrakowskich gmin wiejskich nie pozwoliło na sformułowanie ogólnych wniosków i postulatów na temat zintegrowanego wspomagania wychowawczo-społecznego dziecka i rodziny wiejskiej, jednak opisuje ono pewną rzeczywistość, którą potwierdzają liczne rozmowy i wywiady prowadzone z nauczycielami i pracownikami

socjalnymi zatrudnionymi w gminach wiejskich. Przytoczone fragmenty badań nad udziałem szkoły w inicjowaniu i organizowaniu wsparcia społecznego potwierdzają centralne miejsce szkoły wśród instytucji infrastruktury społecznej działających w gminie wiejskiej. Główne problemy trwających wciąż jeszcze badań można zawrzeć w pytaniu o to, czy i w jakim zakresie szkoła funkcjonuje w gminnym systemie wsparcia społecznego. Zebrane opinie uzyskano od 35 nauczycieli, 35 rodziców i 40 uczniów klas piątych i szóstych.

W sytuacji dezorganizacji naturalnych grup wsparcia i osłabionych więzi rodzinnych, przyjacielskich oraz niewystarczających działań placówek i instytucji tworzących infrastrukturę społeczną w środowisku wiejskim, wzmacnianie czynników chroniących dziecko i rodzinę jest niezbędne.

Twórczyni polskiej szkoły pedagogiki społecznej Helena Radlińska, orędowniczka i krzewicielka pracy oświatowej, przyczyn niepowodzeń i niewykorzystywania szans edukacyjnych i kulturowych upatrywała w czynnikach środowiskowych. Dlatego zalecała pedagogom nie tylko poznawanie środowiska wychowawczego, ale również rozpoznawanie czynników hamujących rozwój dziecka oraz „odnajdywanie sił, które można uruchomić, czynników, którymi można się posłużyć w celu likwidowania braków, zadośćuczynienia niezaspokojonym potrzebom, zapobieżenia grożącym niebezpieczeństwom”. Z wciąż aktualnych postulatów wypływa konieczność działań wzmacniających, kompensacyjnych i prewencyjnych zawierających w sobie elementy wychowawcze. Zagadnieniem „pomocy w rozwoju” zajmował się także A. Kamiński, zwracając uwagę na konieczność organizowania czasu wolnego dzieci i młodzieży.

E. Marynowicz-Hetka, dokonując wnikliwego przeglądu poglądów na temat wzmacniania i przetwarzania środowiska społecznego w oparciu o potencjał własny i lokalny, przypomina jedną z ważnych zasad pracy społecznej, która mówi o konieczności rozpoczynania działań w środowisku od wzmacniania elementów pozytywnych i traktowania ich jako podstawy do podejmowania działań przekształcających środowisko. W procesie tym analizuje się także możliwości i sposoby nawiązywania nowych więzi i rozszerzania kręgów środowiska². Wydaje się, że środowiska wiejskie będące zakorzenioną wspólnotą jednostek i grup społecznych posiadają takie zasoby, które można skutecznie ożywiać i aktywizować do budowania zintegrowanego środowiskowego systemu wsparcia społecznego.

Naturalne uporządkowanie norm, relacji oraz pryncypiów dotyczy zarówno rzeczywistości zastanej, jak i prognozy i projekcji spójnej rzeczywistości perspektywistycznej. Mikołaj Winiarski określa integrację środowiskową jako powiązanie elementów środowiska wzajemnie na siebie oddziałujących w sposób uporządkowany ze względu na cele i zadania w dziedzinie kształcenia, wychowania i opieki nad dziećmi i młodzieżą. Integracja działań wychowawczych jest warunkiem funkcjonalnego powiązania elementów społeczno-wychowawczych ważnych w organizowaniu wsparcia dla dzieci, młodzieży i ich rodzin.

¹ H. Radlińska, *Stosunek wychowawcy do środowiska społecznego, Szkice z pedagogiki społecznej*, Warszawa 1935, s. 15.

² E. Marynowicz-Hetka, *Pedagogika społeczna*, t. 1, Warszawa 2006, s. 59.

Wsparcie społeczne to „określone działanie (kompleks czynności) jednych ludzi (jednostek, grup społecznych) wobec innych, [...] jest ukierunkowane na działanie zorientowane na osoby (jednostki), grupy społeczne (określone zbiorowości), które znalazły się w sytuacji trudnej uwarunkowanej czynnikami immanentnymi lub zewnętrznymi”³. Wsparcie społeczne wiąże się także z chęcią zmiany dotychczasowej sytuacji, kompensacją lub realizacją potrzeb indywidualnych i grupowych, własnych lub cudzych. Może mieć charakter kompleksowy lub może sprowadzać się do wybranych sfer życia.

S. Kawula proponuje lokowanie wsparcia społecznego w pięciu głównych płaszczyznach, postaciach lub formach, które można krótko opisać jako:

wsparcie:

emocjonalne – polegające na dawaniu pozytywnych komunikatów werbalnych i niewerbalnych;

wartościujące – polegające na dawaniu pozytywnych komunikatów podwyższających poczucie wartości i ważności;

instrumentalne – czyli dostarczające konkretnej pomocy;

informacyjne – udzielanie rad i informacji;

duchowe – podtrzymywanie optymizmu i nadziei⁴.

Wymienione rodzaje wsparcia można odnieść również do wspomagania aktywności społecznej i tworzenia zintegrowanych systemów tworzących sieci wsparcia społecznego stale odnawiane, wzbogacane i utrwalane, pozostawiające jednak przestrzeń na kreatywność, samodzielność i otwartość. Przykładem „oddolnych inicjatyw” jest tworzenie stowarzyszeń społeczno-edukacyjnych inicjowanych przez lokalnych animatorów. Stowarzyszenia i ruchy społeczne znacząco wzmacniają rządowy i samorządowy sektor pomocy i rozwoju społecznego. Idea samorządności i wspólnoty przekłada się na działania samopomocowe i wzajemne wsparcie. W układach społecznych o silnym poczuciu sprawczości i współdecydowania elementy infrastruktury społecznej i usługowej układają się w spójny i prężny system wsparcia, w którym jednostki i grupy są jego twórcami i klientami.

Skłonność do postaw prospołecznych i altruistycznych jest immanentną cechą człowieka, ujawnia się dobitniej wobec osób i grup, które są nam znane, posiadają wspólne płaszczyzny potrzeb, kontaktów i działań, wymiany poglądów i usług. Warunek taki w większym zakresie spełniają środowiska małe, w których dominują więzi nieformalne i emocjonalne, co wciąż jeszcze charakteryzuje środowiska wiejskie.

Tradycyjną społeczność wiejską można określić jako silną wspólnotę jednostek, grup i „konfederację” rodzin, w których dzieci są wartością cenioną i pożądaną, przy czym wartość potomstwa tkwi w samym fakcie jego posiadania. Także współczesna rodzina wiejska ceni znaczenie więzi rodzinnych i środowiskowych, a troska o potomstwo wiązana jest z szeroko rozumianą edukacją. Świadomość rodziców i ich aspiracje edukacyjne związane z przyszłością własnych dzieci nie zawsze idą w parze z ukierunkowaną wiedzą i możliwościami wspomagania rozwoju kulturo-

³ M. Winiarski, *Edukacja środowiskowa – istota, wymiary, aktualne problemy*, [w:] *Pedagogika społeczna. Dokonania – aktualność – perspektywy*, red. S. Kawula, Toruń 2001, s. 145.

⁴ *Pedagogika społeczna. Dokonania...*, s. 128.

wego i szans życiowych potomstwa. Rodzice, dzieci i młodzież wiejska potrzebują wszechstronnego i dostępnego wsparcia we właściwym wypełnianiu ról i funkcji oraz potrzeb osobistych i społecznych. Bierno oczekiwanie pomocy z zewnątrz, spoza najbliższego środowiska wsi czy gminy, skazuje tę społeczność na stagnację i porażkę, dlatego impulsy aktywizujące środowisko powinny pochodzić z wewnątrz lokalnego układu społecznego.

Idea organizowania pomocy i samopomocy oraz wsparcia dziecka i jego rodziny w najbliższym środowisku jest głównym postulatem działań socjalnych w Unii Europejskiej. Ta dyrektywa znajduje swoje odzwierciedlenie w polskiej Ustawie o pomocy społecznej nakładającej na samorządy gmin tworzenie zintegrowanych modeli profilaktyki, których realizatorami powinny być wszystkie instytucje i placówki tworzące infrastrukturę społeczną.

W gminnych programach wspomagania wychowawczego dziecka i rodziny szkoła jest jednym z ważnych ogniw. Może to czynić na wiele sposobów od wsparcia emocjonalnego, poprzez wsparcie wartościujące, instrumentalne, informacyjne, do wsparcia duchowego. Siła i zakres działań wspierających w dużej mierze zależą od zaangażowania pedagogów i rodziców oraz usytuowania i ważności szkoły w lokalnych sieciach wsparcia społecznego. Szkoła jest doskonałą płaszczyzną do prowadzenia tego typu działań, ponieważ jest w centrum otoczenia społecznego dziecka i jego rodziny przy jednoczesnym jej mocnym usytuowaniu wśród lokalnych instytucji wspomagających człowieka w różnych obszarach aktywności.

Wydaje się, że szkoła wiejska posiada dobrą bazę, zaplecze intelektualne i tradycję, a także wystarczający potencjał, aby sprostać nowym wyzwaniom placówki animującej społeczność lokalną na rzecz tworzenia środowiska przyjaznego, nacechowanego wzajemną życzliwością wypływającą z zasady wzajemnej pomocy. Szkoła wiejska, wykraczając znacznie poza funkcję dydaktyczną, może być głównym elementem zintegrowanego systemu wsparcia pedagogicznego, co jest szczególnie ważne w okresie redukcji środków na wspaganie rozwoju placówek specjalistycznych. Przywrócenie, reaktywowanie idei szkoły środowiskowej mogłoby w dużej mierze zrekomensować deficyty w zakresie opieki wychowawczej, uczestnictwa w kulturze, wymianie informacji i szeroko pojętego wsparcia społeczno-wychowawczego dziecka i jego rodziny.

Skuteczne i oczekiwane wsparcie wymaga rozpoznania potrzeb i problemów ucznia i jego rodziny. W warunkach szkolnych ujawniają się najważniejsze symptomy i wskaźniki zachowań ryzykownych. Zatem wczesna diagnoza dokonana przez nauczycieli pozwoliłaby na podjęcie pomocy wspólnie z rodziną i placówkami tworzącymi zintegrowany system wsparcia pedagogicznego i profilaktyki środowiskowej.

Szkoła – jak żadna inna placówka – ze względu na duży zasięg i duże skupisko dzieci i młodzieży odgrywa lub też powinna odgrywać ważną rolę w profilaktyce pierwszo- i drugorzędowej. Zintegrowany system wsparcia koordynowany przez szkołę mógłby rozwinąć bodaj najcenniejszą ze strategii profilaktycznych – strategię alternatyw. Celem tej strategii jest tworzenie warunków i pomoc w zaspokajaniu ważnych potrzeb osobistych i grupowych oraz osiąganie satysfakcji życiowej poprzez pozytywną działalność i twórczość umożliwiającą wyżycie się, samorealiza-

cję, rozwój zainteresowań i kompetencji społecznych oraz pożyteczne wypełnienie wolnego czasu. Działania alternatywne stwarzają szansę wyboru – alternatywy dla zachowań ryzykownych i mają charakter prewencyjny, co jest ważne nie tylko dla najmłodszych.

Dobry wzór ze strony dorosłych modeluje zachowania i postawy dzieci i młodzieży. Z kolei sukcesy dzieci mobilizują rodziców, którzy przy odpowiedniej zachęcie, aktywizacji i organizacji włączają się do wspólnych projektów, czerpiąc satysfakcję z kontaktów z własnymi dziećmi i członkami społeczności lokalnej.

Jednym z czynników integrujących, zwłaszcza społeczność wiejską, jest solidaryzm społeczny wzmacniający poczucie bezpieczeństwa i przynależności do wspólnoty. Praca na rzecz innych, działalność społeczna i charytatywna może zainicjować powstawanie wolontariatów szkolnych czy też wolontariatów zrzeszonych przy innych placówkach edukacyjnych, socjalnych, kulturalnych bądź organizacjach pozarządowych.

Wolontariat uczniów i rodziców może wspomagać szkołę w jej funkcjach wychowawczych, ale może także współinicjować i koordynować działania o szerszym zasięgu. Szkoły obligatoryjnie podejmują działania profilaktyczne, jednak ich efektywność wciąż jest niewystarczająca. Wśród przyczyn niepowodzeń prewencji społecznej wymienia się znikome wykorzystanie jako realizatorów lub chociaż partnerów młodzieżowych liderów rekrutujących się spośród uczniów bądź absolwentów lokalnych szkół.

Najważniejszymi placówkami, z którymi współpracuje szkoła, są, podobnie jak w innych gminach wiejskich: miejsko-gminne centrum kultury, miejsko-gminny ośrodek pomocy społecznej, świetlica szkolna, świetlica profilaktyczna, poradnia psychologiczno-pedagogiczna, stowarzyszenie rodzin katolickich, katolickie stowarzyszenie młodzieży. Szkoła w tym układzie jest głównym inicjatorem i koordynatorem wsparcia dla uczniów i ich rodziców.

Problemy badanych rodzin podobne są do tych, jakie napotykamy w innych regionach Polski, a więc bezrobocie, długi czas pozostawiania poza domem rodziców dojeżdżających do pracy (lub szukających pracy), trudna sytuacja socjalna i nieporadność życiowa, stąd konieczność organizowania opieki dla uczniów i wspieranie rodziców w wychowywaniu potomstwa. W tabeli 1 przedstawiono wyniki sondażu na temat tego, z których placówek korzysta się najczęściej, poszukując pomocy. Wskazanie instytucji nie wiąże się ściśle z rodzajem pomocy. Nauczyciele w swojej pracy wychowawczej mogą korzystać ze wsparcia dla ucznia i rodziny z różnych źródeł, jednak najczęściej współpracują w sprawach uczniów (poza szkołą) z miejsko-gminnym centrum kultury i poradnią psychologiczno-pedagogiczną, a w dalszej kolejności z ośrodkiem pomocy społecznej, świetlicą profilaktyczną i rzadziej z organizacjami kościelnymi.

Nauczyciele, dobrze znając problemy i potrzeby swoich uczniów, wspierają ich, organizując kontakty z placówką upowszechniania kultury, gdzie uczniowie mogą realizować swoje zainteresowania, ciekawie spędzić czas, prezentować swoją pracę i nawiązać ciekawe kontakty. Poprzez oddziaływanie na zachowania jednostek i grup kreuje się kulturę, która może być punktem odniesienia, inspiracją oraz celem i środkiem wychowania.

Edukacja kulturalna i uczestnictwo w kulturze znosi bariery społeczne, stwarza warunki i szanse awansu społecznego. Systematyczne i długofalowe działania kulturalno-oświatowe sprzyjają rozwojowi postaw kreatywnych jednostek i grup, zmniejszają dystans między środowiskami społecznymi, ukazują nowe perspektywy aktywności osobistej i społecznej. Ośrodki kultury wspierają rodziny i ich dzieci w organizacji edukacji pozaszkolnej oraz tworzą warunki dla pożytecznego spędzania czasu wolnego. W środowiskach wiejskich poważnym problemem wymagającym rozwiązania jest dostępność ofert kulturalno-oświatowych. W infrastrukturze wiejskiej szkoła aspiruje do miana głównego organizatora i partnera działalności kulturalno-oświatowej, co potwierdzają wyniki sondażu (tabela 1).

Tabela 1. Wsparcie świadczone dzieciom i ich rodzinom w opinii nauczycieli, rodziców i dzieci

Lp.	Nazwa placówki	Nauczyciele N=35	Rodzice N=35	Dzieci N=40	Ogółem N=110	
		liczba	liczba	liczba	l.	%
1.	szkoła i świetlica szkolna	31	18	23	71	64,5
2.	miejsko-gminne centrum kultury	28	18	17	63	57,3
3.	poradnia psychologiczno-pedagogiczna	26	14	2	42	38,2
4.	miejsko-gminny ośrodek pomocy społecznej	22	7	1	30	27,3
5.	świetlica profilaktyczna	13	6	1	20	18,2
6.	stowarzyszenie rodzin katolickich	10	4	2	16	14,5
7.	katolickie stowarzyszenie młodzieży	3	1	0	4	3,6

Szkoła w badanym terenie – podobnie jak inne placówki edukacyjne i opiekuńcze – realizuje zalecenia zawarte w Rozporządzeniu ministra edukacji i sportu w sprawie zasad udzielenia i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach. Korzystanie z pomocy psychologiczno-pedagogicznej najczęściej organizują nauczyciele. Wnioskują oni do poradni o różnorodne formy wsparcia dla uczniów, np. badania diagnostyczne, ukięrowanie pedagogiczne ucznia i nauczyciela, pomoc w nauce, pomoc w wyborze zawodu. Doskonalone są formy edukacji pedagogicznej rodziców oraz tworzenie przez szkołę przyjaznej atmosfery partnerstwa.

Nauczyciele, posiadając wiedzę o problemach rodzin i ich dzieci oraz mając dobre rozeznanie instytucji i ofert, bardzo często występują z wnioskami o pomoc socjalną dla swoich uczniów do ośrodka pomocy społecznej. Otrzymują tam dla ucz-

niów np. wyprawki szkolne, dofinansowanie do obiadów, wycieczek i wypoczynku letniego.

W związku ze szczególnym zaangażowaniem zawodowym i osobistym nauczycieli w pracę wychowawczą z dziećmi, to oni właśnie znacznie częściej niż rodzice wnioskuje o pomoc, która ma na celu wsparcie ucznia i jego rodziny nie tylko w sytuacjach trudnych, ale także w rozwoju społecznym i kulturowym. Wiele działań szkoły i nauczycieli realizowanych jest wspólnie z wymienionymi placówkami zaliczonymi do systemu wszechstronnego wsparcia społecznego.

Uczniowie, podobnie jak rodzice i nauczyciele za najważniejszą placówkę pozaszkolną wspierającą dzieci i ich rodziny uznali świetlicę szkolną (58 proc.). Poza świetlicą szkolną prawie połowa uczniów chętnie korzysta z propozycji spędzania wolnego czasu oferowanych przez gminne centrum kultury.

Trwałe zainteresowanie sprawami ucznia, a tym samym problemami jego rodziny, może przejawiać się w częstotliwości kontaktów z placówkami pomocowymi, oferującymi wsparcie nie tylko instrumentalne (tabela 2).

Tabela 2. Częstotliwość korzystania przez nauczycieli i rodziców z ofert placówek wsparcia społecznego na rzecz uczniów

Lp.	Częstotliwość	Nauczyciele N=35	Rodzice N=35	Uczniowie N=40	Ogółem N=110	
		liczba	liczba	liczba	l.	%
1.	systematycznie	3	5	4	12	11,0
2.	bardzo często	6	2	2	10	9,1
3.	często	16	5	8	29	26,0
4.	rzadko	8	14	16	38	34,0
5.	bardzo rzadko	1	7	6	14	14,0
6.	nigdy	1	2	4	7	6,3

Nauczyciele więcej z racji swojej działalności dydaktycznej, wychowawczej, opiekuńczej, a także z pobudek pozasłużbowych często współpracują z placówkami socjalnymi i edukacyjnymi w organizowaniu wzmocnienia i kompensacji lub opieki wychowawczej dla uczniów. Niestety, jedna czwarta nauczycieli rzadko zwraca się o pomoc dla swoich uczniów do instytucji, które mogą poprawić ich sytuację socjalną i wspomóc rozwój intelektualny.

Rodzice uczniów sami niezbyt często szukają pomocy i wsparcia wychowawczego w instytucjach do tego powołanych. Można przypuszczać, że rodzice albo wstydzą się swojej nieporadności wychowawczej, albo nie mają dobrego rozeznania ofert pomocowych. To, że spora liczba uczniów deklaruje, że poza świetlicą szkolną nie korzysta z usług świadczonych przez placówki wsparcia społecznego, wynika z braku wystarczającej wiedzy na ten temat i z faktu, że w ich imieniu działają dorośli. W małych społecznościach lokalnych funkcjonuje wciąż jeszcze mit nauczyciela,

który ma służyć społeczności nie tylko poprzez nauczanie młodzieży, ale również powinien wspomagać radą i pomocą w sytuacjach pozaszkolnych.

W misji nauczyciela wiejskiego krzyżowanie się ról i działań zawodowych i społecznych jest częste, różnorodne, wielorakie i rozszerzające zakres interakcji poza szkołę. Sploty interakcji szkolnych i pozaszkolnych, rozbudowanych więzi między uczniem, rodzicem i nauczycielami rzutują na siebie wzajemnie. Rozszerzanie się wpływów zewnętrznych docierających do środowisk wiejskich, ustawiczna wymiana, aktywność zawodowa i edukacyjna oraz osiedlanie się ludzi spoza społeczności lokalnych, często z miast, a więc w niewielkim stopniu związanych z wsią i jej problemami, wnoszą jednak nowe elementy wzbogacające. Jeśli taką opcję będziemy chcieli przyjąć, to nowy układ społeczny można wykorzystać z pożytkiem dla wszystkich stron interakcji. Być może nowe, poszerzone więzi w większym stopniu będą miały charakter rzeczowy i racjonalny niż emocjonalny, to jednak będą one pożyteczne dla wspólnego bytowania i rozwiązywania problemów oraz życzliwego współżycia.

Organizowanie i współorganizowanie środowiska w oparciu o wzajemną pomoc o czytelnych regułach, zintegrowanym, komplementarnym współdziałaniu osób, liderów i podmiotów infrastruktury społecznej daje poczucie ważności i sprawczości. Nauczyciele, rodzice i uczniowie nie zawsze muszą być klientami pomocy, mogą także dawać wsparcie będące procesem i efektem korzystnych relacji partnerskich, grupowych czy koalicyjnych.

W skupiskach wiejskich można mówić o rekonstrukcji szkoły środowiskowej chętnie włączającej się w rozliczne działania na rzecz środowiska. Ale też społeczność wiejska i instytucje gminne wspierają działalność szkół. Edukacja bowiem jest naturalnym etapem w rozwoju człowieka, a szkoła naturalnym środowiskiem wychowawczym w kolejnych fazach rozwoju jednostki. Ta oczywista wiedza uświadamiana jest także przez społeczności lokalne, które podejmują szereg działań, czasami rezygnując z własnych priorytetów, przedkładają potrzeby dzieci i młodzieży ponad własne. Do czasów współczesnych przetrwało wiele szkół, które powstały z woli i pracy mieszkańców wsi. Istnienie szkoły nobilitowało i nadal podnosi rangę społeczności lokalnej, w której ona działa. Takie postrzeganie, sytuowanie szkoły w systemie zintegrowanego wsparcia społeczno-wychowawczego nakłada na kształcenie pedagogiczne konieczność przygotowania nauczycieli i pedagogów do roli animatorów społecznych.

Kapitał społeczny szkoły budowany jest poprzez twórcze działania w procesie tworzenia zasobów i powiązań wzmacniających sieci wsparcia społecznego. Szkoła nie może i nie powinna zastępować i wyręczać sektora socjalnego, jednak może znacznie wzmocnić efektywność działań oświatowych, profilaktyki i pomocy społecznej. Integracja w zakresie wsparcia społecznego i komplementarny układ infrastruktury socjalnej wyznacza szkole wiejskiej zadania nowe, dzięki którym uczeń i jego rodzice będą traktowani jak ważni partnerzy. Wydaje się, że przywrócenie i reaktywowanie idei szkoły środowiskowej mogłoby w dużej mierze zrekompensować deficyty w zakresie opieki wychowawczej, uczestnictwa w kulturze, informacji i szeroko pojętego wsparcia społeczno-wychowawczego ucznia i jego rodziny. Edukacyjne inicjatywy samorządowe, łatwiejsze do zrealizowania w społecznościach gmin wiejskich, powin-

ny i mogą znacząco wzmocnić nie tylko ucznia i jego rodzinę, ale w jakiejś mierze przyczynić się do wyrównywania szans edukacyjnych młodzieży wiejskiej.

Tworzenie się społeczności o silnych więziach społecznych i osobistych jest procesem długotrwałym, a jego pomyślność w dużej mierze zależy od spójności postaw mieszkańców i działań lokalnych placówek oraz instytucji. Wydaje się, że w obrębie gminy wiejskiej funkcjonują placówki, które z powodzeniem mogłyby wesprzeć dziecko i jego rodzinę w sferze wychowawczo-społecznej.